

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק וחבר בד"צ

בס"ד, גליון שצט, פרשת כי תבא, תש"פ

יעוץ לכל סכסוכי ממון, ואישות. ועריכת חוזים על פי ההלכה.

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

בית דין צדק "בינת המשפט"

בדין בל תלין

ומקורו בספרא (קדושים פרשה ב סוף פרק ג אות יא). פירוש דכתיב (ויקרא יט, יג) "לא תלין פְּעֻלַת שְׂכִיר אֶתְךָ עַד בֹּקֶר" ע"כ, ודרשו חז"ל מהלשון "אתך" דדוקא כשכרו של הפועל אצל בעל הבית, אבל כשהפועל מסכים שהשכר ישולם על ידי אחר, כבר אינו "אתך" ולכן אינו עובר בכל תלין אם מעכב שכרו. הנה מבואר שאם העמיד את הפועל אצל החנוני אינו עובר בכל תלין, דהשכר אינו אתך. ולפי זה לכאורה כיון שהפועל ביקש בשכרו ברכה מהצדיק, הרי זה אינו "אתך", כהמחהו אצל החנוני. אלא שיש לומר, שכיון שביקש שבעל הבית השתדל לבקש ברכה, הרי שכרו הוא ההשתדלות לבקש ברכה, ושפיר קרינן ביה אתך.

העולה מזה: פועל שאמר לבעל הבית, שתחת שכרו יבקש ברכה מצדיק, יש להסתפק אם עובר בכל תלין. וצדדי הספק הן, האם מחל על שכרו, או שהחליף את שכרו בברכה. ואין זה כהמחהו אצל חנוני, כיון שחובת ההשתדלות היא על בעל הבית, ולא חובת הצדיק לברך, ושפיר קרינן ביה "אתך".

המחהו אצל שולחני ולא שילם, או שרוצה לשלם – האם פועל חוזר בו

והנה, בדין המחמהו אצל שולחני, נחלקו רבה ורב ששת האם הפועל יכול לחזור בו, דגרסינן בבבא מציעא (ק"ב, א) "איבעיא להו: חוזר או אינו חוזר, רב ששת אמר: אינו חוזר, ורבה אמר: חוזר. אמר רבה: מנא אמינא לה - מדקתני: אינו עובר עליו, מעבר הוא דלא עבר, - הא מיהדר - הדר. ורב ששת אמר: מאי אינו עובר - אינו בתורת לעבור" ע"כ.

וכתב הרא"ש (בבא מציעא פרק ט, סימן מג) וז"ל "איבעיא להו חוזר או אין חוזר. אם השולחני אין רוצה ליתן לו, פשיטא דחוזר, אפילו אומר אני סומך על השולחני במעמד שלשתן, שהרי השולחני יכול לחזור בו, כיון דאין לבעה"ב בידו לא מלוה ולא פקדון, אלא שולחני מקיף בו, וכיון שהשולחני יכול לחזור בו, גם הפועלים חוזרין ותובעין מבעה"ב, דאטו בשופטני עסקינן שהשולחני לא יתן לו אם ירצה, והם יפטר את בעה"ב ויפסידו שכרן, ואפילו אם מחל לו, מחילה בטעות היא, אלא כי פליגי, כששולחני אינו חוזר, אם יכולין לחזור ולתבוע מבעה"ב אם ירצו, רב ששת אמר אין חוזר לפי שמחל לבעה"ב כל זמן שהשולחני אינו חוזר בו, ורבה אמר חוזר דלא חשיב ליה מחילה, והלכה כרבה דמתניתין דייק כוותיה" עכ"ל הרא"ש.

ובו יבואר: א. אמר בעל הבית לפועל, שהשולחני ישלם לו שכרו, האם עובר בכל תלין, אם השולחני לא שילם בזמן. ב. ובהנ"ל, אם השולחני לא שילם לו, האם חוזר ותובע מבעל הבית שכרו. ג. בהנ"ל, האם יכול פועל לחזור בו ולתבוע כספו מבעל הבית. ד. פועל שאמר לבעל הבית, שתמורת שכרו יבקש ויקבל ברכה עבורו מצדיק, ולא קיבל ברכה, האם חוזר ותובע מבעל הבית שכרו. ה. בהנ"ל, האם יכול לחזור בו לפני שקיבל ברכה, ולתבוע שכרו. ו. האם בעל הבית עובר בכל תלין, אם לא הביא לו ברכה בסיום עבודתו. ז. דין ספק מחילה. ח. ספק חייב שכר שכיר.

הנידון

"אני מקורב לצדיק גדול. בניתי בביתי תוספת בניה, והפועל אמר לי שתמורת שכר עבודה, הוא מבקש שאשיג לו ברכה מהצדיק. כמה ימים לאחר שגמר את עבודתו, ביקשתי מהצדיק שיברכהו, וקיבל ברכה, אלא שעברו כמה ימים מגמר הבניה, ואני חושש שעברתי על איסור בל תלין, כי הייתי יכול לבקש ברכה מהצדיק בגמר עבודתו. האם באמת עברתי על בל תלין".

תשובה

אם עיכב לבקש מהצדיק ברכה, עבר בכל תלין.

ביאור התשובה

צדדי הספק והאם נחשב לשכר "אתך"

בתחילה נברר מה הן צדדי הספק, דלכאורה מדוע שלא יעבור בכל תלין, והרי הפועל ביקש בתמורה לשכרו, שכר אחר, והוא שכר פעולתו. אבל הספק בזה הוא, דכיון שאינו דבר ששוה כסף, לא מסתבר שהפועל החליף את שכרו בברכה, אלא באמת מחל על שכרו, וביקש טובה שהצדיק יברך אותו, לכן אין בזה בל תלין. או דלמא, לא מחל על שכרו, אלא שהחליף את שכרו תמורת הברכה, ואם כן הרי זה השכר, ואם מעכב שכר זה, עובר בכל תלין.

אבל לכאורה מטעם אחר אינו עובר בכל תלין, דגרסינן בבבא מציעא (ק"ב, א) "תנו רבנן יכול אפילו המחמהו אצל חנוני ואצל שולחני - תלמוד לומר אתך - ולא שהמחהו אצל חנוני ואצל שולחני" ע"כ

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

דין ספק מחילה - נידון דידן

והנראה בזה דנידון דידן באמת הוא ספק גדול מה התכון הפועל, האם התכון למחול על שכרו, אלא שביקש שיעשה לו טובה ויביא לו ברכה מהצדיק, או שלא מחל על שכרו, אלא התכון להמיר את שכרו בהשתדלותו לבקש ברכה. והנה בדין ספק מחילה, פסק בנתיבות המשפט (רכז, ד) דספק מחילה הוא כאיני יודע אם פרעתך, דחייב מספק. וכן מבואר במהרי"ט (חושן משפט סימן כ) דבספק מחילה אין לבטל המכירה, דאין ספק מוציא מידי ודאי. ועיין ברבי עקיבא אייגר על שולחן ערוך (חושן משפט סה סעיף ג) שדן בדין ספק מחילה, והדברים ארוכים בדברי הפוסקים בזה, אבל רוח הדברים הן, שאין ספק מוציא מידי ודאי, והיכא שיש חיוב ודאי, ויש ספק מחילה, אי אפשר לבטל את החיוב הודאי מחמת ספק מחילה.

ובשכר שכיר נראה דיש עוד טעם גדול שספק מחילה אינו מפקיע מייד חיוב שכר שכיר, דהנה כתב בערך שי בחושן משפט (סוף סימן שלז) דבשכר שכיר על ספק גם חייב, ולא אמרינן ספק ממונא לקולא, וכדין ספק גזל דפטור, כיון דכתב בחוות דעת סימן קי, שכשאמרה תורה קום עשה, צריך שיקיים העשה אפילו בספק, אם כן לפי זה, כיון שכאן הוא שכר שכיר, יש עוד טעם דספק מחילה לא מהני להפקיע מידי חיוב שכר שכיר.

ויש להוסיף עוד טעם בזה, דכיון דהלכה כרבה דלא הוא מחילה, ורב ששת סובר דהוי מחילה, הנה אנו פוסקים, דבמקום ספק מחילה, זה שאומר שהשולחני ישלם שכרו לא הוי מחילה, דלא כרב ששת דסובר דהוי מחילה, אם כן בנידון דידן גם כן, כשיש לנו ספק, נוטה לומר דלא הוי מחילה כשיטת רבה.

וכיון שנתבאר שספק מחילה בשכר שכיר לא מפקיע את החיוב וחייב לשלם שכרו, אם כן, אם לא קיבל ברכה מהצדיק חייב לשלם שכר. וכמו כן יכול הפועל לחזור בו ולתבוע שכרו. וממילא גם עובר בכל תלין, דכיון שחייב לשלם ממילא חל עליו חיוב כל תלין.

העולה מזה: פועל שאמר לבעל הבית, שתמורת שכרו יבקש ויקבל ברכה עבורו מצדיק, הוי ספק מחילה, ואין בכח ספק להוציא מידי ודאי, לפיכך, אם לא קיבל ברכה, חוזר ותבוע מבעל הבית שכרו. וכן יכול לחזור בו לפני שקיבל ברכה, ולתבוע שכרו, ולכן בעל הבית עובר בכל תלין, אם לא הביא לו ברכה בסיוע עבודתו.

הנה מבואר בדין המחנה, שאם השולחני אינו משלם לו, בודאי יכול הפועל לחזור מההסכמה שהחנוני שילם לו, וחוזר ותובע את בעל הבית, ואפילו אם מחל בפירוש, דמחילה בטעות היא. ואם החנוני אינו חוזר בו, נחלקו רב ששת ורבה האם יכול לחזור, האם אמרינן דזה שהפועל הסכים שימחהו אצל חנוני הוי מחילה מתביעתו לבעל הבית, או שאינה מחילה על תביעתו. לרב ששת הוי מחילה כל זמן שהחנוני רוצה לפרוע, ואינו חוזר בו, ולרבה אינה מחילה כלל, ויכול תמיד לחזור בו.

העולה מזה: המחנה אצל השולחני, אם אינו משלם לו, בודאי חוזר ותובע את בעל הבית, ואפילו אם מחל בפירוש, דמחילה בטעות היא. ואם החנוני אינו חוזר בו, לרב ששת הוי מחילה כל זמן שהחנוני רוצה לפרוע, ואין הפועל יכול לחזור בו, ולרבה אינה מחילה כלל, ויכול הפועל תמיד לחזור בו.

מה הדין אם לא יקבל ברכה, והאם יכול הפועל לחזור בו

ולפי זה גם בנידון דידן - מלבד הספק בדין כל תלין - יש להסתפק בשאלות ממונית חמורות מאוד בדין זה.

א. אם הרב לא בירך, האם חוזר הפועל ותובע את בעל הבית. ואין לומר אטו בשופטני עסקינן, דלמא דוקא בהמחהו על השולחני, שלא מחל על שכרו כלל לפי רבה, או שמחל בתנאי שיקבל מהשולחני, אלא שתחת לתבוע מבעל הבית הסכים לתבוע מהשולחני, בזה אמרינן שאם השולחני לא ישלם לו, בודאי לאו מחילה היא, אבל בנידון דידן, יתכן שבאמת מחל על כל שכרו בתמורה לקבל ברכה, שמבחינה ממונית אינה תחליף לכסף אפילו אם הוא שוה לו הרבה מאוד, יתכן שבאמת מחל על שכרו כלל, ואין יכול לתבוע שכר אפילו אם הצדיק לא בירך, באופן שהבעל הבית השתדל לקבל ברכה ולא הועילה השתדלותו. או דלמא, גם כאן יכול לתבוע שכרו. ב. עוד יש להסתפק האם יכול הפועל לחזור בו, דאף על פי דהלכה כרבה דחוזר בו, דלא הוי מחילה, דלמא, הני מילי התם, שלא מחל על שכרו, אבל כשמחל על שכרו תמורת ברכה, גם רבה מודה שהוי מחילה ואינו יכול לחזור בו.

העולה מזה: בנידון דידן שביקש ברכה תחת שכרו, יש להסתפק, אם הרב לא בירך, האם יכול לתבוע שכרו מבעל הבית, וכן יש להסתפק, אם לפני שקיבל ברכה, האם יכול הפועל לחזור ותבוע שכרו.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

דינים העולים:

ג. בנידון דידן שביקש ברכה תחת שכרו, יש להסתפק, אם הרב לא בירך, האם יכול לתבוע שכרו מבעל הבית, וכן יש להסתפק, אם לפני שקיבל ברכה, האם יכול הפועל לחזור ותבוע שכרו.

ד. פועל שאמר לבעל הבית, שתמורת שכרו יבקש ויקבל ברכה עבורו מצדיק, הוי ספק מחילה, ואין בכח ספק להוציא מידי ודאי, לפיכך, אם לא קיבל ברכה, חוזר ותובע מבעל הבית שכרו. וכן יכול לחזור בו לפני שקיבל ברכה, ולתבוע שכרו, ולכן בעל הבית עובר בבל תלין, אם לא הביא לו ברכה בסיום עבודתו.

א. פועל שאמר לבעל הבית, שתחת שכרו יבקש ברכה מצדיק, יש להסתפק אם עובר בבל תלין. וצדדי הספק הן, האם מחל על שכרו, או שהחליף את שכרו בברכה. ואין זה כהמחהו אצל חנוני, כיון שחובת ההשתדלות היא על בעל הבית, ולא חובת הצדיק לברך, ושפיר קרינן ביה "אתך".

ב. המחיהו אצל השולחני, אם אינו משלם לו, בודאי חוזר ותובע את בעל הבית, ואפילו אם מחל בפירוש, דמחילה בטעות היא. ואם החנוני אינו חוזר בו, לרב ששת הוי מחילה כל זמן שהחנוני רוצה לפרוע, ואין הפועל יכול לחזור בו, ולרבה אינה מחילה כלל, ויכול הפועל תמיד לחזור בו.

